

نقش دلستگی به مکان بر تصورات ذهنی گردشگران تالاب میانکاله

چکیده

مهدیه پژوهان فر^{۱*}

الهام آخوندی^۲

مازیار مزیدی^۳

۱. استادیار گروه معماری، دانشکده فنی و مهندسی
گرگان، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران
۲، ۳. دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی معماری،
گروه معماری و شهرسازی، واحد گرگان، دانشگاه
آزاد اسلامی، گرگان، ایران

* مسئول مکاتبات:

m.pazhouhanfar@gmail.com

کد مقاله: ۱۳۹۶۰۳۰۳۲۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۴/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۸/۰۹

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی
ارشد است.

امروزه گردشگری به عنوان مهم‌ترین صنایع توسعه پایدار در هر جامعه‌ای به حساب می‌آید. مطالعات نشان داد که دلستگی به مکان می‌تواند نقش عمده‌ای در تصورات ذهنی گردشگران داشته باشد که منجر به افزایش جذب گردشگران می‌شود. ازین‌رو هدف از پژوهش حاضر بررسی ارتباط و تأثیرگذاری دلستگی مکان بر تصورات ذهنی گردشگران تالاب میانکاله و ارتباط آن‌ها با عوامل دموگرافیک می‌باشد. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی از نوع پیمایشی است و ابزار بکار برده پرسشنامه می‌باشد. جامعه‌ی آماری شامل کلیه‌ی گردشگران مراجعتکننده به منطقه تالاب میانکاله در سال ۱۳۹۴ بوده است. حجم نمونه‌ی آماری بر اساس فرمول کوکران تعداد ۳۷۸ نفر برآورد شد. از روش رگرسیون خطی برای بررسی ارتباط بین سه مؤلفه احساسی، عملکردی و معنایی از دلستگی مکان و تصورات ذهنی استفاده شده است و همچنین آزمون T-Test و ANOVA برای بررسی میزان تفاوت‌ها بکار برده شده است. نتایج از آزمون همیستگی نشان داد که بین متغیرهای دلستگی به مکان و متغیرهای تصورات ذهنی رابطه مستقیم و در حد متوسط به بالا وجود دارد، بدین معنی که با بالا رفتن دلستگی به مکان، اثر متغیرهای تصورات ذهنی نیز به نسبت خوبی در بین گردشگران بالا خواهد رفت. علاوه بر این نتایج از آنالیز رگرسیون خطی نشان داد که از میان مؤلفه‌های دلستگی به مکان ارتباط معنی‌داری بین دو مؤلفه احساسی و عملکردی با تصورات ذهنی دارد. مؤلفه احساسی اثر مثبت روی تصور ذهنی افراد از منطقه تالاب میانکاله گذاشته است. نتایج بیان می‌کند که گردشگران حس مثبتی به تالاب دارند آنچا را مکانی آرام می‌بینند که می‌توانند به آرامش برسند و دوست دارند مدت بیشتری در آن بمانند. مؤلفه‌های عملکردی تأثیر منفی بر تصورات ذهنی افراد داشت. در بررسی دلستگی به مکان بر حسب جنسیت و تأهل تفاوت معناداری یافت شد.

واژگان کلیدی: مؤلفه احساسی، توسعه گردشگری، مؤلفه محیطی، تصورات ذهنی، تالاب میانکاله.

مقدمه

محیط شامل عناصر کالبدی، پیام‌ها و رمزهایی است که مردم بر اساس نقش‌ها، توقعات، انگیزه‌ها و دیگر عوامل آن را درک می‌کنند و در مورد آن قضاوت می‌کنند. تعلق به مکان عامل مهمی در هماهنگی فرد و محیط، بهره‌برداری بهتر از محیط، رضایت استفاده کنندگان و درنهایت تداوم حضور در آن می‌باشد (فلاخت، ۱۳۸۵). وجود فضاهای بی‌انگیزه، کسالت‌آور، بی‌کیفیت غیرانسانی و بی‌معنی که همچنان راه خود را ادامه می‌دهد، از ویژگی‌های شهرهای امروزی است. امروزه توسعه نامناسب، تضعیف حس مکان و دلستگی به مکان موجب تغییر در احساس و تصور مردم از مکان شده است. در اغلب موارد تغییرات در محیط فیزیکی، نوع کاربری و فعالیت‌ها، به از بین رفتن ارزش‌ها و معناها منجر می‌شود (سجاد زاده، ۱۳۹۲). احساس دلستگی با احساس تجربه و معنا همراه است. ایجاد احساس دلستگی به منظور تأکید بر بهره‌مندی فضا توسط ساکن و تداوم استفاده از آن است (رامیار و ضرغامی، ۱۳۹۶). نیاز انسان به تعامل عاطفی، شناختی و رفتاری با مکانی که در آن زندگی می‌کند یا به عبارتی دلستگی به‌همگان مهم‌ترین ابعاد رابطه‌ی انسان و مکان است که مورد توجه معماران، طراحان و برنامه‌ریزان قرار گرفته است (پیر بابی و

همکاران، ۱۳۹۴). دلستگی به مکان مفهومی چندبعدی پیچیده و بین رشته‌ای می‌باشد که باعث آمیخته شدن جنبه‌های مختلفی از پیوند مردم با مکان می‌شود. این مفهوم در دهه‌های اخیر مورد توجه جامعه شناسان، روانشناسان محیطی و ... قرارگرفته است (Hummon, 1992; Windsong, 2010; Trentelman, 2009).

دلستگی مکانی بر موضوع رفتارهای فردی و گروهی و جوامع در مقیا سهای بزرگتر تأثیرگذار و مؤثر دانسته شد (Anguelovski *et al.*, 2016; Brown, 2016) پیچیدگی نظری دلستگی به مکان از یک سو با مفهوم دلستگی مرتبط بوده که دارای ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری است (Brown, 2003) و از جهت دیگر ناشی از این است که احساسات انسانی درباره مکان‌ها، از محل‌هایی سرچشمه می‌گیرد که علاوه برداشتن فضای Altman and Low, 2010; Morgan, 2010) صوری و ظاهر جسمی و روئیت پذیر دارای ابعاد بوم‌شناختی، اجتماعی و نمادی است (Scannell and Robert, 2010; Scannell and Robert, 2010; گسترش فیزیکی شهرها، پیوند افراد با مکان‌ها دچار تحول شده است. تحرک فزاینده، مهاجرت بیرونی، ازدحام و تراکم جمعیت در شهرها و ازدیاد مسائل محیطی هم‌اکنون منجر به تهدید مکان‌هایی که برای ما اهمیت دارند، شده و به موازات آن، موجب کاهش دلستگی ساکنان به مناطق شهری می‌شود. وجود مسائل شهری از یک سو و نقش دلستگی در توسعه اجتماعی از جهت دیگر، اهمیت موضوع را علی‌الخصوص در شهرهای بزرگ و مهم کشور برجسته کرده است (امیرکافی و فتحی، ۱۳۹۰). میزان دلستگی به مکان از جمله شاخص‌هایی است که نشان می‌دهد مطالبات احساسی و عاطفی چقدر پاسخ داده شده است (خدائی و همکاران, ۱۳۹۴). توجه علمی بیشتر به مقوله دلستگی به مکان در سال‌های اخیر، بخشی به دلیل آگاهی از این مطلب است که پیوند انسان مکان با جهانی سازی، جایی و نقل و انتقال مکانی و تجاوز مشکلات محیطی، رو به ضعف نهاده است (رجیمی و همکاران، ۱۳۹۵). دلستگی به مکان می‌تواند نقش عمده‌ای در تصورات ذهنی گردشگران ایجاد کند. با استفاده از تصاویر می‌تواند تصور ذهنی در گردشگران را ایجاد کرد. بررسی‌ها حاکی از آن است که استفاده از تصاویر می‌تواند از کج تابی احتمالی حقیقت در ذهن مخاطب جلوگیری کند و این می‌تواند کمکی به این نکته داشته باشد که وقتی فرد در آن مکان قرار می‌گیرد، با توجه به تصورات ذهنی خود نسبت به مکان احساس دلستگی داشته باشد. می‌توان گفت با ایجاد سرزنشگی و نشاط در فضاهای شهری باعث جذب گردشگر شد و به ارتقاء تصویر ذهنی مردم نسبت به این فضاهای کمک کرد (بازوندی و شهبازی، ۱۳۹۳). امروزه گردشگری به عنوان مهم‌ترین صنایع توسعه پایدار در هر جامعه‌ای به حساب می‌آید که باعث تحرک در تعییرات اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، شهری و محیطی می‌شود. یکی از پایه‌های اصلی توجه به پایداری، سکونت (جذب گردشگر) استفاده کننده در تالاب‌ها این است که استفاده کنندگان این مناطق به محیط‌زیست و فعالیت خود دلستگی داشته باشند. وابستگی به مکان به عنوان یک مفهوم، رابطه و نقطه اتصال بین مردم و مکان‌ها به شمار می‌آید. (بحرامسانی کوهستانی و همکاران، ۱۳۹۱).

با توجه به موضوع تحقیق مطالعاتی توسط امیرکافی و فتحی (۱۳۹۰) در ارتباط با دلستگی به مکان انجام شد و این نتیجه بدست آمده که دلستگی به محله مسکونی پیوند احساسی بین افراد و محیطی که در آن سکونت دارند را نشان می‌دهد. بررسی در این مقاله نشان داده که جنسیت، وضعیت تأهل، تحرک ساکنان و وضعیت اقتصادی – اجتماعی مناطق مسکونی رابطه معناداری با دلستگی به محیط مسکونی دارد. به طور کلی، مردها، افراد متاهل، کسانی که کمتر منزل مسکونی خود را عوض می‌کنند و همچنین افرادی که از نظر مالی مرتفع‌تر می‌باشند، دلستگی بیشتری به محله مسکونی خود دارند و رابطه معنی‌دار متغیرهای تحرک ساکنان و وضعیت اقتصادی – اجتماعی مناطق مسکونی با متغیر وابسته، به ترتیب با فرضیات مربوط به مدل نظاممند و مدل ارزش کاربری محله مسکونی همسوی دارد و آن را تأیید می‌کند. با گسترش شبکه روابط محلی، اعتماد متقابل تقویت می‌شود و اعمال کنترل اجتماعی تسهیل می‌گردد. علاوه بر این، شناخت متقابل، موجب کاهش گمنامی در محله می‌شود و احساس امنیت را در میان ساکنان تقویت می‌کند؛ احساس امنیت و آرامش به وجود آمده می‌تواند دلستگی به محله مسکونی را افزایش دهد. تحقیق دیگری توسط سجاد زاده (۱۳۹۲) در ارتباط با دلستگی به مکان انجام شده و این نتیجه بدست آمده که مؤلفه‌های احساسی، عملکردی و معنایی در دلستگی به میدان و هویت‌مندی میدان‌های شهر نقش مهمی دارد، همچنین بین مؤلفه‌ها نیز رابطه مستقیم وجود دارد. در

ارتباط با مؤلفه‌های احساسی و نقش آن در دلستگی به میادین شهر می‌توان اظهار داشت که حس آسایش و آرامش و تداعی خاطرات فردی و جمعی به‌واسطه حضور در فضا نقش مؤثری در دلستگی و هویت‌مند شدن چنین فضاهایی دارد. همچنین حس مردم واری ناشی از عواملی نظیر حضور اقتدار مختلف جامعه و تعاملات آن‌ها در فضاست، باعث ارتقاء تصور ذهنی شهروندان نسبت به فضا می‌شود. نوری مکرم (۱۳۹۳) نیز در تحقیق خود به موضوع دلستگی به مکان پرداخت و به این نتیجه رسید که مؤلفه‌های احساسی - عملکردی - معنایی باعث ایجاد دلستگی به رودخانه شده و درنتیجه هویت‌مندی رودخانه کارون در عین حال رابطه مستقیم بین مؤلفه‌های مذکور وجود دارد. در ارتباط با مؤلفه‌های احساسی و نقش آن در دلستگی به رودخانه کارون می‌توان گفت حس آرامش و آسایش ساکنین در جداره ساحلی رودخانه و تداعی خاطره‌های فردی و جمعی به‌واسطه حضور در فضا از یکسو و احساس تعلق خاطر و این‌همانی، نقش به سزایی در دلستگی و درنهایت هویت‌مند شدن چنین فضاهایی دارد. همچنین حس مردم واری رودخانه که ناشی از عوامل مختلف نظیر حضور اقتدار متفاوت جامعه و ایجاد خاطره‌های جمعی در تعاملات آن‌ها در فضاست باعث ارتقاء این‌همانی و تعلق خاطر شهروندان نسبت به رودخانه می‌شود. در ارتباط با ویژگی‌های عملکردی و فعالیت رودخانه و تأثیر آن در ارتقاء دلستگی به رودخانه‌های درون شهرها می‌توان گفت برآورده نکردن برخی از نیازهای فیزیولوژیکی و اقتصادی شهروندان از عوامل مهم ایجاد دلستگی به شمار می‌رود. بازوندی و شهبازی (۱۳۹۳) در مقاله خود به ارتباط با ایجاد تصویر ذهنی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که وجود کاربری مختلف، وجود فضاهایی برای اوقات فراغت، نورپردازی مناسب، حضور گیاهان، قابلیت دسترسی فضا به وسائل نقلیه عمومی، اینمی‌عابرین از وسائل نقلیه، اختصاص دادن فضای خیابان به پیاده و کف سازی مناسب که به عنوان عوامل تأثیرگذار در استفاده از فضا در نظر گرفته شده بودند و بر تصورات ذهنی افراد تأثیرگذار است. همچنین نتیجه نشان می‌دهد که به ترتیب مؤلفه‌های حضور گیاهان و آبنما، نورپردازی مناسب، اینمی‌عابرین از وسائل نقلیه، وجود کاربری مختلف و قابلیت دسترسی فضا به وسائل نقلیه بالاترین میانگین را دارند.

کاکاوند و همکاران (۱۳۹۲) نیز در ارتباط با تصویر ذهنی شهروندان به تحقیق پرداختند و به این نتیجه رسیدند که معیارهایی از قبیل معیارهای محیطی (احساس آرامش، وضعیت بهداشت، پاکیزگی هوا)، معیارهای اجتماعی و فرهنگی (حس شادی و سرزندگی، امنیت، علاقه به محل، زیبایی ساختمان‌های موجود)، معیارهای کالبدی (امکان دسترسی سریع و راحت، دسترسی به امکانات تفریحی - فراغتی) در تصویر ذهنی گردشگران تأثیر دارد و مؤلفه‌های اجتماعی باعث رضایت شهروندان از تصویر ذهنی شهروندان شده است. بر اساس آنچه گفته شد و با توجه به مطالعه سایر مقالات، معیارهای دلستگی به مکان به ۳ دسته احساسی، عملکردی و معنایی دسته‌بندی می‌شود که احساسی شامل گویه‌هایی از قبیل حس مباهات نسبت به تالاب، حس آرامش در این محیط، تمایل به ماندن بیشتر در تالاب، خو گرفتن و عادت کردن به تالاب، احساس خوب درماندن در تالاب و علاقه به گپ و گفت در تالاب (سجاد زاده، ۱۳۹۲)، عملکردی شامل گویه‌هایی از قبیل تصویر فضایی بالا نسبت به تالاب (سجاد زاده، ۱۳۹۲)، مناسب بودن تالاب برای استراحت، مناسب بودن تالاب برای رفع نیازهای وزانه، وضعیت بهداشتی محیط و امنیت محیط (کاکاوند و همکاران، ۱۳۹۲) و معنایی شامل متغیرهایی از قبیل آشنا شدن با افراد دیگر، تابعیت اخلاقی و اقتصادی افراد، حفظ حریم اخلاقی در این مکان، نمادهای کالبدی و فرهنگی (سجاد زاده، ۱۳۹۲)، وجود عوامل خاطره‌انگیز (مسعود و همکاران، ۱۳۹۱)، حس شادی و سرزندگی در این محیط و زیبایی محیط تالاب هست (کاکاوند و همکاران، ۱۳۹۲). همچنین تصویر ذهنی شامل گویه‌هایی از قبیل خوانایی، به خاطر سپردن و جهت‌یابی می‌باشد که خوانایی خود شامل متغیرهایی از قبیل شناخت آسان اجزای محیط در ذهن و برقراری ارتباط مؤثر بین این اجزا در ذهن (لينج، ۱۳۸۳)، به خاطر سپردن شامل شاخص‌هایی از قبیل وجود نشانه‌های مشخص و جاذب و منحصر به‌فرد بودن نشانه‌های تالاب میانکاله (لينج، ۱۳۸۳) و جهت‌یابی شامل شاخص‌هایی از قبیل شناسایی کامل مسیر و روشن بودن طول مسیر می‌رود (لينج، ۱۳۸۳).

احساس دلستگی به مکان، از جمله موضوعاتی است که باید بدقت در طرح و تدوین و برنامه‌ریزی شهری مدنظر قرار گیرد. تالاب میانکاله به عنوان یکی از ذخایر زیست‌محیطی کره مسکونی در کتوانسیون رامسر شناخته شده است (شبستانی و شبستانی، ۱۳۸۵) که تالاب به دلیل استفاده مهاجرین از سایر نقاط شهری و روستایی دارای تنوع جمعیتی و فرهنگی هست که موجب به وجود آمدن فرهنگ خاص در بین ساکنان آن گردید.

که خود آن عاملی در جهت کاهش دلبستگی استفاده کنندگان می‌باشد. از این رو هدف اصلی از این مقاله بررسی ارتباط و تأثیرگذاری دلبستگی مکان بر تصورات ذهنی گردشگران تالاب میانکاله می‌باشد.

تحقیقات حاکی از آن است که دلبستگی به مکان نقش مهمی در انگیزه حضور و مراقبت از فضاهای عمومی ایفا می‌کند (Kyl *et al.*, 2004). بسیاری از محققین اعتقاد دارند حس مکان، مفاهیم هویت مکانی، دلبستگی به یک مکان، ضمن آنکه منشعب از تجربه‌ها و رفتارها و سازمان اجتماعی و احساسی افراد منشعب شده است و محرك انگیزه‌های رفتاری افراد نیز بوده و باعث هدفمندی رفتاری می‌شود؛ بنابراین افراد با رفتارها و کنش‌های خود در فضا، سعی در توجه به مراقبت بیشتر از آن را خواهند داشت. دلبستگی به مکان مبنای نحوه ارتباط و تعامل عاطفی مثبت انسان با فضا می‌باشد و به واسطه خصوصیات فردی، جمعی و فرهنگی و اجتماعی ایجاد می‌شود (Altman and Low, 1992). برقراری این تعامل عاطفی، موجبات پیوند انسان با فضا و معنا بخشی به فضا را فراهم می‌کند (Rubinstein and Parmelee, 1992) و باعث علاقه بیشتر به مکان می‌شود (Bonaiuto *et al.*, 1999).

به طور کلی دلبستگی به مکان شامل سه شاخص عامل معنایی است. مفهوم دلبستگی به مکان در قلمرو تداعی معنایی محیط قابل تعریف می‌باشد. معنا در ارتباط با جنبه روانشناسی و ادراکی تجربه محیط بوده و در این محدوده دلبستگی به مکان به عنوان نقطه اتصال فرد و محیط می‌باشد (Hernandez, 2001). مطالعات حاکی از آن است که معانی نمادین مکان نقش مهمی در دلبستگی مکان ایجاد می‌کند بنابراین اهمیت ارتباطات اجتماعی در مکان باید مورد توجه قرار گیرد (نوری مکرم، ۱۳۹۳). دو مین شاخص عوامل عملکردی بر کیفیت مکان در پاسخگویی به نیازهای کاربران در مقایسه با سایر مکان‌ها اشاره دارد و به تجارب قبلی فرد، نحوه دسترسی به مکان و الگوهای فعالیتی واپسنه می‌باشد (Williams and Vaske, 2003). سومین شاخص عوامل احساسی می‌باشد که از ویژگی‌های اصلی دلبستگی به مکان روابط احساسی نزدیک با مکان است. بدین ترتیب دلبستگی به مکان باعث پیوندی مؤثر و ماندگار مکان‌هایی که مردم از آن استفاده می‌کنند می‌شود که در آنجا احساس آسایش و آرامش بیشتری به وجود می‌آید (نوری مکرم، ۱۳۹۳). به طور خلاصه شاخص‌های دلبستگی به مکان در جدول ۱ اشاره شده است.

جدول ۱: شاخص‌های دلبستگی به مکان.

هدف	راهبرد	سیاست
احساسی	حس میاهات نسبت به تالاب	حس میاهات نسبت به تالاب
	حس آرامش در این محیط	حس آرامش در این محیط
	تمایل به ماندن بیشتر در تالاب	تمایل به ماندن بیشتر در تالاب
	خو گرفتن و عادت کردن به تالاب	خو گرفتن و عادت کردن به تالاب
	احساس خوب در ماندن در تالاب	احساس خوب در ماندن در تالاب
	علاقة به گپ و گفت در تالاب	علاقة به گپ و گفت در تالاب
عملکردی	وضعیت پدیداشتی محیط	وضعیت پدیداشتی محیط
	پاکیزگی هوا در این محیط	پاکیزگی هوا در این محیط
	تصور فضایی بالا نسبت به تالاب	تصور فضایی بالا نسبت به تالاب
	مناسب بودن تالاب برای استراحت	مناسب بودن تالاب برای استراحت
معنایی	مناسب بودن تالاب برای رفع نیازهای روزانه	مناسب بودن تالاب برای رفع نیازهای روزانه
	امنیت محیط	امنیت محیط
	آشنا شدن با افراد دیگر	آشنا شدن با افراد دیگر
	تناسبات اخلاقی و اقتصادی	تناسبات اخلاقی و اقتصادی
نمادهای کالبدی و فرهنگی	حفظ حریم اخلاقی در این مکان	حفظ حریم اخلاقی در این مکان
	نمادهای کالبدی و فرهنگی	نمادهای کالبدی و فرهنگی

هدف	سیاست
وجود عوامل خاطره‌انگیز	
حس شادی و سرزندگی در این محیط	
زیبایی محیط تالاب	

تالاب‌ها وقتی باعث بیشترین مطلوبیت برای انسان می‌شوند که انتظارات وی را برآورده سازند. این انتظارات در قالب ابعاد مختلف معنا پیدا می‌کند. چنانچه هر یک از این عوامل در محیط زندگی یک فرد قادر کیفیات مطلوب پاشند بر ادراک و احساس وی از فضا و درنتیجه بر سطح رضایتمندی او از محیط زندگی تأثیر به سزایی دارد (کاظمی و همکاران، ۱۳۹۰). مشاهده محیط به مفهوم ایجاد تصور ذهنی بر اساس تجارت و مشاهدات گذشته می‌باشد. هر چه ذخیره اطلاعات در ذهن به خوبی سازمان پیدا نکرده باشد، بهره‌گیری از آن اطلاعات جهت بازشناسی محیط و ایجاد و تصویر درست و کامل، مشکل‌تر و ناقص‌تر می‌شود. بدیهی است تصورات ذهنی فقط از چند اسم که به طور نامنظم کنار هم قرار گرفته‌اند، تشکیل می‌شود. ولی همین که تصویری هرچند ناقص از محیط داشته باشیم، می‌توان مدلی به دست آورد هرچند ناقص که به ما نشان می‌دهد توجه مردم بیشتر معطوف چند نقطه یا عناصری است و تصویر ذهنی آن‌ها از محیط چیست؟ (بحرینی ۱۳۸۲) عوامل مختلفی باعث ایجاد تصویر ذهنی در شهروندان می‌شود و برای پیشبرد آن‌ها باید سیاست و روش‌های خاصی را بکار برد. در جدول ۲ به این‌گونه عوامل اشاره شده است. تصویر ذهنی انسان از محیط تا حدودی بر رفتار فضایی او تأثیرگذار می‌باشد. مؤثرترین نقش تصویر روش از محیط در ذهن شخص آن است که وی را قادر سازد که به منظور تعقیب مقاصد خود در شهر حرکت کند. تصویری خوب از محیط به شخص نوعی احساس امنیت می‌دهد. او می‌تواند رابطه‌های موزون بین خود و جهان خارج به وجود آورد و این درست برخلاف احساس ترس است که به انسان دست می‌دهد. وقتی راه و جهت خود را گم کرده باشد معنای این مطلب آن است که احساس شیرینی که شخص از محیط زندگی خود دارد نه تنها به سبب آشنا بودن با آن بلکه به دلیل این است که تصویری دقیق از آن در ذهن او وجود دارد (کاظمی و همکاران، ۱۳۹۰).

جدول ۲: شاخص‌های تصویر ذهنی افراد (بر اساس لینچ، ۱۳۸۳).

هدف	سیاست
خوانایی	شناخت آسان اجزا محیط در ذهن
به خاطر سپردن	برقراری ارتباط مؤثر بین این اجزاء در ذهن
تصویر ذهنی	وجود نشانه‌های مشخص و جاذب
بازشناسی	منحصر به فرد بودن نشانه‌ها
جهت‌یابی	مکان بهره‌گیری مجدد از نشانه‌های ذهنی
	شاخص‌سازی کامل مسیر
	روش بودن طول مسیر

در ایران چندین تالاب ملی و بین‌المللی وجود دارد که مهم‌ترین آن‌ها تالاب میانکاله بوده که یکی از پناهگاه‌های مهم حیات وحش کشور است که از سال ۱۳۴۸ جزو مناطق حفاظت شده بوده و پس از آن با توجه به ویژگی‌های بوم‌شناسخی، به عنوان رویشگاه و زیستگاه تعداد بی‌شماری از گونه‌های در معرض خطر و به ویژه پرنده‌گان آبزی شد. همچنین این تالاب در سال ۱۳۵۵ به عنوان یکی از ذخیره‌گاه‌های زیست سپهر به کمیته برنامه انسان و کره مسکون یونسکو معرفی شد. این پناهگاه از دو قسمت محیط آبی و خشکی تشکیل شده است و جمماً مساحتی ۶۷۳۴۸/۷ هکتار است. این شبیه جزیره به لحاظ اقتصادی دارای اهمیت است و ۵۰ درصد خاويار ایران از این مکان به دست می‌آید. همچنین این شبیه جزیره ۲۴ گونه آبزی دارد که ۸ گونه آن جزو گونه‌های وارداتی و ۱۶ گونه بومی دریایی خزر در این تالاب وجود دارند (امیرنژاد و همکاران، ۱۳۸۹).

شکل ۱: شبۀ جزیره میانکاله (منبع: www.miyankaleh.com)

مواد و روش‌ها

روش این پژوهش مطالعه میدانی از نوع توصیفی - تحلیلی و پیمایشی است و بر اساس رویکرد کمی انجام شده است. برای جمع‌آوری مطالب از روش اسنادی کتابخانه‌ای که همان مقالات است استفاده شده است. همچنین توزیع پرسشنامه و مصاحبه با شهروندان و گردشگران نیز انجام گرفته است. در ابتدای مبحث به تحلیل توصیفی داده‌های جمعیت شناختی شامل جنس، سن و تحصیلات اعضاي نمونه جامعه آماری پرداخته شد. بخش دیگر، مربوط به تحلیل داده‌های اختصاصی است که داده‌های متغیرهای فرضیه‌ی این پژوهش را طبقه‌بندی، تلخیص و توزیع فراوانی آن را ارائه می‌کند. جامعه آماری پژوهش، شامل گردشگران و ساکنین تالاب میانکاله هستند و تعداد آن‌ها با توجه به تعداد گردشگرانی که در بهار ۱۳۹۴ از این جزیره دیدن کردند بنا بر خبرگزاری فارس ۲۵ هزار نفر می‌باشد که با توجه به جدول مورگان تعداد حجم نمونه ۳۷۸ و در آخر برای اطمینان از پایایی پرسشنامه آلفای کرونباخ محاسبه می‌شود. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۲ استفاده شده است. متغیرهای این تحقیق با توجه به پیشینه به دو دسته متغیر وابسته و مستقل تقسیم می‌شود که دلیستگی به مکان متغیر مستقل بوده و شامل گویه‌هایی از قبیل عملکردی، معنایی و احساسی هست و متغیر وابسته تصورات ذهنی گردشگران بوده که شامل گویه‌هایی از قبیل خوانایی، به خاطر سپردن، بازشناسی و جهت‌یابی می‌شود. به منظور بررسی فرضیات تحقیق از آزمون همبستگی پیرسون برای بررسی ارتباطات متغیرها و از رگرسیون خطی برای میزان تأثیرگذاری مؤلفه‌های دلیستگی مکان به تصورات ذهنی استفاده شده است. همچنین از آزمون‌های آماری t-test و تحلیل واریانس یک‌طرفه، برای اثبات یا رد اختلاف فرضیات تحقیق استفاده گردید. فرضیات تحقیق به شرح زیر بوده است:

به نظر می‌رسد بین متغیرهای دلیستگی به مکان و تصورات ذهنی گردشگران تالاب میانکاله رابطه معناداری وجود دارد.

به نظر می‌رسد دلیستگی به مکان بر حسب عوامل دموگرافیک (جنسیت، وضعیت تأهل و میزان تحصیلات) تفاوت معناداری وجود دارد.

به نظر می‌رسد تصورات ذهنی بر حسب عوامل دموگرافیک (جنسیت، وضعیت تأهل و میزان تحصیلات) تفاوت معناداری وجود دارد.

نتایج

در این بخش ابتدا فرضیه‌های پژوهش در قالب فرضیه‌ی صفر و یک آماری در سطح آلفای پنج‌صدم به صورت استنباطی ارائه می‌شود و سپس بر اساس آزمون همبستگی و رگرسیون نتایج به همراه معادله پیش‌بین ارائه می‌شود. علاوه بر این بررسی تفاوت این متغیرها بر حسب عوامل دموگرافیک از آزمون‌های T-Test و ANOVA استفاده می‌گردد. خلاصه نتایج به دست‌آمده از تجزیه و تحلیل داده‌های جمعیت شناختی بر اساس آمار توصیفی به شرح جدول ۳ آمده است. ۱۶۶ نفر از ۳۷۸ پاسخ‌گو (معدل ۴۳/۹ درصد) که به سؤالات پرسشنامه‌ها پاسخ داده‌اند مذکور و

سایر پاسخگویان مؤتمن هستند. همان طور که مشاهده می‌شود ۲۳/۵ درصد پاسخگویان کمتر از دیپلم، ۲۵/۴ درصد از پاسخ‌دهندگان دارای تحصیلات دیپلم، ۲۸/۶ درصد دارای تحصیلات فوق دیپلم، ۸/۲ درصد دارای تحصیلات لیسانس، ۱۰/۱۰ درصد تحصیلات فوق لیسانس و ۴/۲ درصد تحصیلات دکتری دارند. ۲۸۳ نفر از ۳۷۸ پاسخگو (معادل ۷۴/۹ درصد) که به سوالات پرسشنامه‌ها پاسخ داده‌اند متاهل و سایر پاسخگویان مجرد هستند.

جدول ۳: ویژگی‌های جمعیت شناختی نمونه آماری.

ویژگی	درصد فراوانی	فراوانی
مرد	۱۶۶	۴۳/۹
جنسیت	۲۱۲	۵۶/۱
زن		
کمتر از دیپلم	۸۹	۲۳/۵
دیپلم	۱۰۵	۳۱/۸
تحصیلات	۱۰۸	۲۸/۶
لیسانس	۳۱	۸/۲
فوق لیسانس	۳۸	۱۰/۱
دکتری	۱۶	۴/۲
مجرد	۲۸۳	۷۴/۹
متأهل	۹۵	۲۵/۱

آمار توصیفی برای متغیرهای تحقیق در جدول ۴ ارائه شده است. مقدار میانگین و انحراف و تعداد مشاهدات به تفکیک برای هریک از متغیرهای تحقیق در جدول ۴ مشخص شده است. میانگین و انحراف معیار تصورات ذهنی به ترتیب ۲/۸۴ و ۰/۵۳ می‌باشد. از بین شاخص‌های اندازه‌گیری مربوط به متغیرهای اثرگذار دلبلستگی مکان بر تصورات ذهنی متغیر عملکردی با میانگین ۳/۴۶ و انحراف معیار ۰/۸۵ از سایر متغیرهای دیگر بیشتر است.

جدول ۴: آمار توصیفی متغیرهای تحقیق.

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	تعداد
تصورات ذهنی	۲/۵۴	۰/۵۳	۳۷۸
احساساتی	۲/۴۸	۰/۶۴	۳۷۸
عملکردی	۳/۴۶	۰/۸۵	۳۷۸
معنایی	۳/۶۳	۰/۸۰	۳۷۸

منبع: محاسبات تحقیق حاضر

ابتدا برای سنجش پایایی پرسشنامه‌های تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه‌های تصورات ذهنی (۰/۷۵)، مؤلفه‌های دلبلستگی مکان شامل احساساتی (۰/۸۲)، عملکردی (۰/۷۸) و معنایی (۰/۷۹) نشان می‌دهد چون ضریب آلفا بیشتر از ۰/۷۰ است، پرسشنامه‌ها از پایایی قابل قبولی برخوردارند. روایی محتوایی پرسشنامه‌ها براساس نظر خبرگان هم تأیید شد. با توجه به فرض‌های طرح شده در این مقاله ابتدا به بررسی همبستگی بین متغیرها پرداختیم، روش پیشنهادی با توجه به نوع داده‌ها و حجم آن‌ها استفاده از همبستگی پیرسون می‌باشد که به ضریب همبستگی گشتاوری پیرسون (Pearson Correlation Coefficient) معروف است

و برای محاسبه درجه و میزان ارتباط خطی بین متغیرها به کار می‌رود. ضریب همبستگی یک آزمون پارامتری است. بنابراین لازم است توزیعداده‌ها از توزیع نرمال تعیت کند به این منظور ابتدا کل پارامترهای مورد و مقایسه را به نرمال استاندارد تبدیل نموده تا بتوانیم از نحوه رابطه خطی یا غیرخطی بین دو متغیر اطلاع یابیم.

فرضیه ۱: به نظر می‌رسد بین دلستگی به مکان و تصورات ذهنی گردشگران تالاب میانکاله رابطه معناداری وجود دارد.

با توجه به نتایج بدست‌آمده از جدول ماتریس همبستگی (جدول ۵)، می‌توان گفت با اطمینان ۹۵ درصد و سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۵ بین متغیرهای دلستگی به مکان و متغیرهای تصورات ذهنی رابطه وجود دارد. از طرفی، مقدار این رابطه برابر ۰/۳۴۷ است، به صورت مستقیم و در حد متوسط رو به بالا می‌باشد. بدین معنی که با بالا رفتن دلستگی به مکان، اثر متغیرهای تصورات ذهنی نیز به نسبت خوبی در بین گردشگران بالا خواهد رفت.

جدول ۵: همبستگی پیرسون بین دلستگی به مکان و تصورات ذهنی گردشگران.

همبستگی پیرسون	
تصورات ذهنی	
همبستگی پیرسون **/۰/۳۴۷	دلستگی به مکان
.۰/۰۰۴ Sig. (2-tailed)	
۳۷۸ تعداد	

با استفاده از تست رگرسیون خطی به روش Enter به تدقیق رابطه میان دلستگی تصورات ذهنی مکان و سه مؤلفه دلستگی مکان پرداخته که نتایج حاصله به شرح ذیل می‌باشد:

جدول ۶: نتیجه آزمون ضریب همبستگی و ضریب تعیین.

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
۱	^a ۰/۴۳۵	.۰/۱۹	.۰/۱۸۳	.۰/۴۷۵	۱/۳۵۱

a. Predictors: (Constant), b. Dependent Variable: تصورات ذهنی

مقادیر R Square نشان می‌دهد که ۰/۱۹ درصد از تغییرات متغیر وابسته تحت تأثیر متغیر مستقل می‌باشد. از آنجاکه مقدار آماره دوربین واتسون (۱/۳۵۱) در فاصله بین ۰/۵ و ۲/۵ قرار دارد، فرض عدم وجود همبستگی بین خطاهای داده شود و می‌توان از رگرسیون استفاده کرد. جدول (۷) در قسمت ANOVA، کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد که نشان‌دهنده معادله رگرسیون خطی می‌باشد.

جدول ۷: تحلیل واریانس رگرسیون.

ANOVA ^a						
Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	
Regression	۱۹/۸۹۳	۳	۶/۶۳۱	۲۹/۱۶۳	^b ۰,۰۰	
۱ Residual	۸۵/۰۴۱	۳۷۴	.۰/۲۲۷			
Total	۱۰۴/۹۳۴	۳۷۷				

a. Dependent Variable: تصورات ذهنی b. Predictors: (Constant),

با توجه به این مهم که در این پژوهه $\alpha = 0.05$ در نظر گرفته شده، جدول ۸ نشان دهنده میزان تأثیرگذاری هر یک از مؤلفه‌های دلبستگی مکان بر روی متغیر وابسته تصورات ذهنی گردشگران از تالاب میانکاله در سطح معنی‌داری $\alpha = 0.05$ می‌باشد. با توجه به خروجی جدول ۸ و خطای معیار ضرایب ستون Beta، هر چه قدر مطلق آن بیشتر باشد رابطه قوی‌تر متغیر وابسته و مستقل را نشان می‌دهد. برای دو متغیر «احساسی» و «عملکردی» با توجه به آماره t که بیشتر از $1/96$ و سطح معنی‌داری (sig) که کوچکتر از 0.05 است، فرض تساوی ضرایب رگرسیون و مقدار ثابت با مقدار صفر رد می‌شود و نیازی به خارج کردن آن‌ها از معادله رگرسیون نیست ولی متغیر «معنایی» با داشتن سطح معنی‌داری بیشتر از ۵ درصد از مدل رگرسیون خارج می‌شود و نقشی در تبیین متغیر تصور ذهنی از جزیره میانکاله ایفا نمی‌کند. به عبارتی دو متغیر و مقدار ثابت نقش معنی‌داری در پیش‌بینی تصور ذهنی ایفا می‌کنند که متغیر احساسی اثر مثبت ولی متغیر عملکردی نقش منفی را ایفا می‌کند. معادله رگرسیون به این صورت است: تصور ذهنی از جزیره میانکاله = $(عملکردی) - 0.292 + (احساسی) 0.578$.

جدول ۸: ضرایب رگرسیونی و مقادیر ویژه.

Model	Coefficients ^a						Collinearity Statistics	
	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		t	Sig.	Tolerance	VIF
	B	Std. Error	Beta					
1 (Constant)	1/۹۸	./۱۱۹			۱۶/۶۴۴	,,۰		
احساساتی	./۴۸	./۰۵۱	./۵۷۸		۹/۳۳۲	,,۰	./۵۶۴	۱/۷۷۳
عملکردی	-.۰/۱۸۲	./۰۴۶	-.۰/۲۹۲		-۳/۹۷۹	,,۰	./۴۰۲	۲/۴۸۵
معنایی	-.۰/۰۶۶	./۰۴۶	./۱۰۰		-۱/۵۴۵	./۱۲۳	./۵۲۰	۱/۹۲۴

a. Dependent Variable: تصورات ذهنی

b. Predictors: (Constant), عملکردی، معنایی، احساساتی

فرضیه ۲: به نظر می‌رسد دلبستگی به مکان بر حسب عوامل دموگرافیک (جنسیت، وضعیت تأهل و میزان تحصیلات) تفاوت معناداری وجود دارد.

برای بررسی این فرضیه از آزمون T دو گروه مستقل بر حسب جنسیت و وضعیت تأهل استفاده شده است. جدول زیر آماره‌های آزمون را نشان می‌دهد.

جدول ۹: آزمون T-TEST مقایسه متغیر دلبستگی مکان بر حسب جنسیت و وضعیت تأهل.

سطح معنی‌داری	اختلاف میانگین‌ها	درجه آزادی	T آماره	دلبستگی به مکان بر حسب	
جنسیت		-۲/۶۰۸	۳۷۶	./۰۴	./۰۱۴
وضعیت تأهل		۱/۹۳۳	۳۷۶	./۱۳	./۰۴۵
					P<0.05

با توجه به سطح معنی‌داری تفاوت معنی‌داری بین نمرات کسب شده بین زنان و مردان در دلبستگی به مکان وجود دارد. به بیان دیگر جنسیت افراد در دلبستگی به مکان تأثیر دارد. در مقایسه میانگین‌ها زنان 0.04 نسبت به مردان دلبستگی بیشتری به مکان داشتند. همچنین دلبستگی به مکان در افراد متأهل و مجرد نیز تفاوت معناداری وجود دارد. به بیان دیگر تأهل افراد در دلبستگی به مکان تأثیر دارد، در این‌ین افراد متأهل به

میزان ۱۳/۰ نمره دلبستگی به مکان بیشتری نسبت به مجرد ما دارند. آزمون واریانس یک طرفه (ANOVA) برای تحقیقات مراجعه کنندگان اجرا شد، اما تفاوت معنی داری بین گروهها یافت نشد و درنتیجه فرضیه در مورد تحقیقات رد شد.

فرضیه ۳: به نظر می رسد دلبستگی به مکان بر حسب عوامل دموگرافیک (جنسیت، وضعیت تأهل و میزان تحصیلات) تفاوت معناداری وجود دارد.

برای بررسی این فرضیه از آزمون T دو گروه مستقل بر حسب جنسیت و وضعیت تأهل آزمون واریانس یک طرفه (ANOVA) بر حسب تحقیقات استفاده شده است؛ اما تفاوت معنی داری بین گروهها یافت نشد و درنتیجه فرضیه در مورد کلیه عوامل دموگرافیک رد شد.

بحث و نتیجه گیری

نتایج نشان داد که بین متغیرهای دلبستگی به مکان و متغیرهای تصورات ذهنی رابطه وجود دارد و این رابطه، به صورت مستقیم و در حد متوسط رو به بالا می باشد و با بالا رفتن دلبستگی به مکان، اثر متغیرهای تصورات ذهنی نیز به نسبت خوبی در بین گردشگران بالا خواهد رفت. از میان مؤلفه های دلبستگی مکان دو مؤلفه بر تصورات ذهنی گردشگران از تالاب میانکاله تأثیرگذار بود که مؤلفه احساسی اثر مثبت داشت. نتایج آشکار کرد که گردشگران حس مثبتی به تالاب دارند و آنجا را مکانی برای گپ و گفتگو می بینند و این موارد تأثیر به سزاپی در افزایش دلبستگی گردشگران به تالاب میانکاله دارد. این نتایج در راستای مطالعات سجاد زاده (۱۳۹۲) و نوری مکرم (۱۳۹۳) است که نشان دادند که حس آرامش و آسایش ساکنین در مناطق مورد مطالعه تداعی خاطره های فردی و جمعی به واسطه حضور در فضا از یکسو و احساس تعلق خاطر و نقش به سزاپی در دلبستگی مکان دارد. در بررسی تأثیر مؤلفه های عملکردی بر تصورات ذهنی افراد نتایج نشان داد که مؤلفه عملکردی نه تنها نقش مثبت ندارد بلکه نقش منفی نیز ایفا می کند. برخلاف نتایج مطالعات مطالعه امیر کافی و فتحی (۱۳۹۳) ممکن است نتایج منفی ناشی از آن باشد که گردشگران آنجا را محیطی برای رفع نیازهای روزانه استراحت خود تمی بینند که آنها آن را ناشی از پایین بودن سطح بهداشت و امنیت پایین منطقه دانسته اند. علاوه بر این هیچ ارتباطی میان مؤلفه های معنایی و دلبستگی به مکان یافت نشد. این نشان می دهد که گردشگران آنجا را محلی برای آشنازی افراد و تعاملات نمی بینند و بیشتر محلی برای حس آرامش و سکوت می بینند. مطالعات همچنان نشان داد که جنسیت افراد در دلبستگی به مکان تأثیر دارد و مطابق مطالعات کردان دلبستگی بیشتری به مکان دارند و دلبستگی به مکان در افراد متأهل به میزان نسبت به مجرد ها بیشتر می باشد. با وجود تفاوت معنی داری در تصورات ذهنی بر حسب عوامل دموگرافیک یافت نشد. درنهایت با توجه به اطلاعات گردآوری شده با استفاده از تکنیک پرسشنامه و تجزیه و تحلیل آنها، فرضیه پژوهش حاضر، بدین صورت اصلاح می شود: مؤلفه های احساسی تأثیر مثبت و مؤلفه های عملکردی تأثیر منفی در تصورات ذهنی گردشگران از تالاب میانکاله را به همراه داشته است. این تحقیق نقش دلبستگی به مکان در تصورات ذهنی افراد را نشان داد با وجود این مطالعات آینده می توانند به بررسی عوامل تأثیرگذار در دلبستگی به مکان که می تواند تأثیرگذار بر تصورات ذهنی افراد باشد بپردازند. بیشنهاد می شود از آنجایی که مطالعات پیشین نشان دادند که مؤلفه های عملکردی نقش به سزاپی در دلبستگی به مکان دارند با وجود این که در این تحقیق نقش منفی را اعمال کرد مسئولان و برنامه ریزان مکان هایی برای استراحت، خرید مایحتاج روزانه گردشگران به تناسب تعداد افراد با امنیت کامل و رعایت بهداشت را فراهم کنند تا نقش مثبتی در افزایش تصورات ذهنی گردشگران ایجاد کنند. همچنین از آنجا که تالاب میانکاله طبیعت بکر و دست نخورده آن احساس آرامش را در مردم القاء می کند طراحان و معماران مناسب و همساز با این طبیعت فضاهای مورد نیاز گردشگران را طراحی کنند.

منابع

- امیرکافی، م. و فتحی، ش.، ۱۳۹۰. بررسی عوامل مؤثر بر دلستگی به محله مسکونی مطالعه موردي: شهر کرمان. مطالعات اجتماعی ایران، سال پنجم، شماره ۱، صفحات ۲۶-۱.
- امیرنژاد، ح. رفیعی، ح. و انتایی، م.، ۱۳۸۹. برآورد ارزش حفاظتی منابع محیطی (مطالعه موردی: تالاب بین المللی میانکاله). محیط‌شناسی، سال سی و ششم، شماره ۵۳، صفحات ۹۹-۸۹.
- بازوندی، ف. و شهبازی، م.، ۱۳۹۳. نقش سرزندگی در ایجاد تصویر ذهنی شهروندان و میزان بهره‌گیری از فضای شهری. فصلنامه پژوهش‌های منظر شهر، سال اول، شماره ۱، صفحات ۴۳-۳۳.
- بحراسمانی کوهستانی، س.، میکائیلی تبریزی، ع.، سلمان ماهینی، ع. و کامیاب، ح.، ۱۳۹۱. بررسی اصول زیبایی‌شناسی در طراحی و معماری طبیعت. دومین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت محیط‌زیست، تهران، دانشگاه تهران.
- سجادزاده، ح.، ۱۳۹۲. نقش دلستگی به مکان در هویت‌بخشی به میدان‌های شهری (نمونه موردی: میدان آرامگاه شهر همدان). دوره ۱۰، شماره ۲۵، صفحات ۶۵-۷۸.
- پیربابائی، م.، قره بگلو، م. و علی نام، ز.، ۱۳۹۴. بررسی فرآیند دلستگی به مکان در مطالعات شهری با رویکرد روان‌شنختی، فصلنامه هی تازه‌های علوم شناختی، سال هفدهم، شماره ۱، صفحات ۵۹-۴۶.
- خدائی، ز.، رفیعیان، م.، داداش پور. و تقی‌ایی، ع.، ۱۳۹۴. بررسی تأثیر ظرفیت مکانی بر دلستگی به مکان از منظر گروه نوجوان در شهر تهران، پژوهش‌های جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دوره ۳، شماره ۱، صفحات ۵۴-۳۳.
- رامیار، ر. و ضرغامی، ا.، ۱۳۹۶. تاثیر دلستگی به مکان بر سرمایه اجتماعی در محیط‌های مشترک همسایگی؛ نمونه موردی: مجتمع مسکونی نور در تهران، مطالعات شهری، دوره ۶، شماره ۲۳، صفحات ۵۲-۳۹.
- رحیمی، ل.، رفیعیان، م. و باقری، م.، ۱۳۹۵. تبیین مؤلفه‌های "دلستگی به مکان" در مقیاس محله و شهر و تحلیل تعیین پذیری آن؛ نمونه موردی: محله تاریخی سرخاب تبریز، فصلنامه آرانشهر، دوره ۹، شماره ۱۷، صفحات ۲۲۶-۲۲۵.
- شبستانی، ش. و شبستانی، ش.، ۱۳۸۵. بررسی ظرفیت‌های تفرجی تالاب میانکاله (مشکلات و راهکارها). همایش منابع طبیعی و توسعه پایدار در عرصه‌های جنوبی دریای خزر، صفحات ۱-۷.
- غفاری، م.، رضایی دولت آبادی، ح. و دهقانی اناری، ف.، ۱۳۹۳. تحلیل عوامل مؤثر بر وفاداری گردشگران به مقاصد گردشگری (مورد مطالعه: گردشگران خارجی سفرکرده به شهر اصفهان). مدیریت فرهنگ سازمانی، دوره ۱۲، شماره ۳، صفحات ۵۶۸-۵۵۱.
- فلاخت، م.، ص.، ۱۳۸۳. مفهوم حس مکان و عوامل شکل دهنده آن، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۶، صفحات ۵۷-۶۶.
- کاظمی، م.، پور، س.، سعادت یار، ف.، س. و بی‌طرف، ف.، ۱۳۹۰. تأثیر تصویر ذهنی گردشگران بر ارزش ادراک شده از شهرهای ساحلی دریای خزر با تأکید بر نقش واسط کیفیت عوامل ادراک شده. پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال دوم، شماره ۶، صفحات ۱۹-۳۴.
- کاکاوند، ا.، براتی، ن. و امین‌زاده گوهر ریزی، ب.، ۱۳۹۲. سنجش تطبیقی تصویر ذهنی شهروند و شهرساز به مفهوم کیفیت محیط شهری (مطالعه موردی: بافت فرسوده شهر قزوین). باغ نظر، سال دهم، شماره ۲۵، صفحات ۱۰۱-۱۱۲.
- لینچ، ک.، ۱۳۸۳. سیمای شهر. مترجم منوچهر مزینی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم: تهران.
- مسعود، م.، حجت، ع. و ناسخیان، ش.، ۱۳۹۱. زیبایی‌شناسی تطبیقی مؤلفه‌های حس مکان و حس تعلق در فضای شهری. نشریه پژوهش هنر، سال دوم، شماره ۳، صفحات ۷۱-۶۵.
- نوری مکرم، ا.، ۱۳۹۳. نقش دلستگی به مکان در هویت‌بخشی به رودخانه‌های درون شهرها(نمونه موردی: رودخانه کارون).. دومین همایش ملی معماری عمران و محیط‌زیست شهری، صفحات ۱-۱۰.
- Altman, I. and Low, S. M., 1992.** Place Attachment a Conceptual Inquiry, New York/ London: Plenum Press: pp1-12.
- Anguelovski, I. and Martínez, A. J., 2014.** The 'Environmentalism of the Poor' revisited: Territory and place in disconnected glocal struggles, Ecological Economics, 102: 167-176.

- Bonaiuto, M., Aiello, A., PeruginiE, M., Bonnes, M. and Paola Ercolani, A., 1999.** Multidimensional Environment quality and neighbourhood attachment. *Urban Environment*, (19): 331-352.
- Brown, B., Perkins, D. D. and Brown, G., 2003.** Place Attachment in a Revitalizing Neighborhood: Individual and Block Levels of Analysis”, *Journal of Environmental Psychology*, 23 (3): 259-271.
- Hernandez, B., 2001.** Place attachment: Conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psycology*, 18: 5-29.
- Hummon, D. M., 1992**.Community Attachment: Local Sentiment and Sense of Place. In Irwin Altman and Setha M. Low (Eds.), *Place Attachment*, New York/ London: Plenum Press: 253-278.
- Kyle, G., Graefeb, A., Manningc, M. and Baconc, J., 2004.** Effects of place attachment on user perceptions of social and environment conditions in a natural setting. *Journal of environment psychology*, (24): 213-225.
- Morgan, P., 2010.** Toward a Developmental Theory of Place Attachment”, *Journal of Environmental Psychology*, 30: 11-22.
- Proshansky, H. M., 1978.** The city and self- identity. *Environment and Behavior*, 10 (2): 147-169.
- Rubinstein, R. L. and Parmelee, P. A., 1992.** Place attachment and representation of the life course by the elderly. In *Place Attachment*. Edited by Altman, I. and Low, S. M., New York: Plenum Press.
- Scannell, L. and Robert, G., 2010.** Defining Place Attachment: A Tripartite Organizing Framework”, *Journal of Psychology*, 30: 1-10.
- Trentelman, C. K., 2009**.Place Attachment and Community Attachment: A Primer Grounded in the Lived Experience of a Community”, *Sociologist Society and Natural Resources*, 22: 191-210.
- Williams, D. R., 1995.** Measuring Place attachment: More Preliminary results. Paper presented at the 1995 Leisure Research Symposium, NRPA Congress, San Antonio, pp1-4.
- Williams, D. R. and Vaske, J. J., 2003.** The measurement of Place Attachment: validity and generalizability of a psychometric approach, *Forest Science*. 49(6): 830–840.
- Windsong, E. A., 2010.** There is no Place Like Home: Complexities in Exploring Home and Place Attachment, *The Social Science Journal*, 47(1): 205-214.